मंगलाताई भागवत फाउंडेशन

विषय : संस्कृत (संपूर्ण) कृतिपत्रिका

वेळ : 3 तास **कक्षा : दशमी** **गुण : – 80**

प्रथम विभाग : सुगमसंस्कृतम् । (8 गुणा:)

प्र. 1. अ) चित्रं दृष्ट्वा नामानि लिखत । (5 त: 4) **(4)**

1)

2) 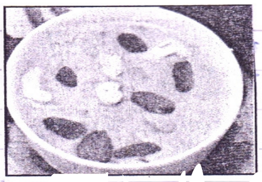

3) 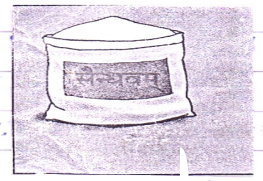

4) 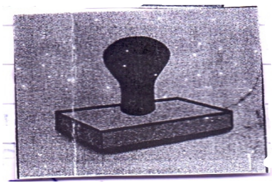

5) 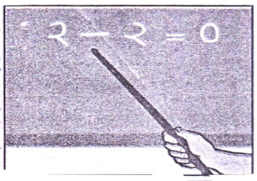

आ) सङ्ख्या अक्षरै:/अङ्कै: लिखत । (3 त: 2) **(2)**

1) द्विसप्तति: 2) अष्टाशीति: 3) ४५

इ) समय–स्तम्भमेलनं कुरुत । **(2)**

‘अ’	‘आ’
१) पञ्चाधिक त्रिवादनम्	१) ७.१५
२) सपाद सप्तवादनम्	२) ११.३०
३) चत्वारिंशदधिक नववादनम्	३) ३.०५
४) सार्ध एकादशवादनम्	४) ९.४०

द्वितीय विभाग : गद्यम् । (20 गुणा:)

प्र. 2. अ) गद्यांश पठित्वा निर्दिष्टा: कृती: कुरुत । **(7)**

अथ प्राप्त: सुदासस्तदुद्यानं, यत्र भयवत: सुगतस्य निवास: । तत्र वटवृक्षस्याधस्तादेक–स्मिन्नश्मखण्डे समुपविष्ट आसीत् स महात्मा । अनल्पेन धाम्ना राजते स्म तस्य भगवतो वदनम् । तदालोकयत: सुदासस्य चित्ते भक्तिरसार्णव उदतिष्ठत् । स हस्तस्थं नीरजं भगवत: सुगतस्य

चरणयोर्घ्यं कृत्वा 'नमो भगवते' इति वदन् सविनयं प्राणमत् । तं प्रसादवर्षिभ्यां लोचनाभ्यां निरूपयन् स्मयमानमुख पद्मो भगवान् अभाषत, "वत्स, किमिच्छसि ?" इति । एवम् उक्तवति सुगते निरिच्छ: सुदास: प्रत्यवदत्, "भगवन् किमन्यत् ? केवलं भगवत: चरणकमलस्पर्शेन आत्मा मे कृतार्थतां लभताम्" इति ।

१) अवबोधनम् । (4 त: 3) **(3)**

क) पूर्ण वाक्येन उत्तरत ।

सुगतस्य निवास: कुत्र आसीत् ?

ख) क: कं वदति ? "किमिच्छसि" ?

ग) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं इति लिखत ।

अल्पेन धाम्ना राजते स्म तस्य भगवत: वदनम् ।

घ) अमरकोषात् शब्दं योजयित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

सुदास: <u>कमलं</u> सुगतचरणयो: अर्घ्यं अकरोत् ।

२) शब्दज्ञानम् (3 तः 2) **(2)**

क) गद्यांशात द्वे संबोधन–विभक्त्यन्तपदे चित्वा लिखत ।

ख) सन्धि विग्रहम् कुरुत ।

एकस्मिन्नश्मखण्डे

ग) अधोरेखितस्य लकारं लिखत ।

आत्मा मे कृतार्थतां लभताम् ।

३) पृथक्करणम् । क्रमेण योजयत । **(2)**

१) सुगतस्य पृच्छा ।

२) सुदासस्य उद्यानप्रवेश: ।

३) सुगतस्य आशीर्वाद: ।

४) सुगताय कमलसमर्पणम् ।

प्र. 2. आ) गद्यांश पठित्वा निर्दिष्टा: कृती: कुरुत । **(7)**

महोदय: – अपि भवति संस्कृतं पाठयति ?

महोदया – (सस्मितं) न खलु ।

महोदय: – भवत्या: समीपे एतं सुभाषितसङ्ग्रहं दृष्टवा मया एवं चिन्तितम् ।

महोदया – ओह ! यद्यपि संस्कृतं न पाठ्यामि तथापि अस्य पुस्तकस्य मम कार्य क्षेत्रेण सह सम्बन्ध: अस्ति ।

महोदय: – एवम् । कस्मिन् क्षेत्रे कार्यरता भवती ?

महोदया – अहं व्यवस्थापनप्रशिक्षिकारुपेण कार्यं करोमि । मया अवगतं यद् रामायण – महाभारत किराता र्जुनीय – रघुवंश इत्यादिषु बहव: श्लोका: सन्ति येषु व्यवस्थापन शास्त्रस्य मूलतत्वानि दृष्टान्तसहितानि निर्दिष्यनि । अनेन काव्यमाध्यमेन विषयप्रवेश: सुगम: भवति । एषा पध्दति: मया स्वीकृता जनैरपि अभिमता । अत:मया पुनरेकवारं संस्कृतभाषाया: संस्कृतकाव्यादीनांच अध्ययनं प्रारब्धम् ।

१) अवबोधनम् । (4 त: 3) **(3)**

क) उचितं कारणं चित्वा वाक्यं पुनर्लिखत ।

अनेन काव्यमाध्यमेन विषयप्रवेश: सुगम: भवति यत संस्कृतश्लोकेष ---------- ।

i) व्यवस्थापनशास्त्रस्य मूलतत्वानि सन्ति ।

ii) व्यवस्थापनशास्त्रस्य मूलतत्त्वानि दृष्टान्तसहितानि सन्ति ।

ख) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

महोदयया किं अध्ययनं पुन:प्रारब्धम् ?

ग) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं इति लिखत ।

महोदया संस्कृतम् पाठयति ।

घ) एष: गद्यांश: कस्मात् पाठात् उध्दृत: ?

२) शब्दज्ञानम् (3 तः 2) **(2)**

क) तुमन्त धातुसाधित अव्ययपदे चित्वा लिखत ।

ख) प्रश्ननिर्माणं कुरूत ।

केचन जना: यात्राया: आरम्भार्थं प्रतीक्षन्ते ।

ग) अधोरेखितस्य लकारं लिखत ।

विषयप्रवेश: सुगम: भवति ।

३) पृथक्करणम् । **(2)**

जालरेखाचित्रं पूरयत ।

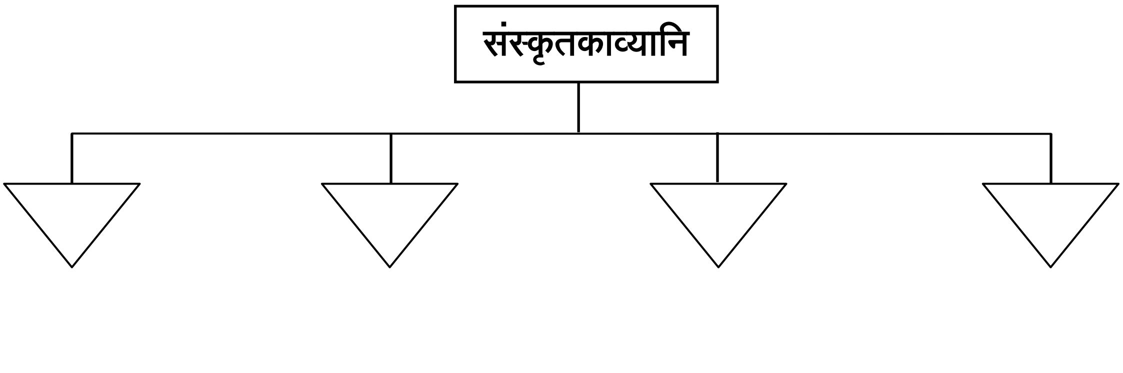

प्र. 2. इ) माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत । (2 तः 1) **(4)**

1) दुष्यन्त: – तपोवननिवासिनामुपरोधो मा भूत् । अत्रैव रथं स्थापय यावदवतरामि ।

सूत – धृता: प्रग्रहा: । अवतरतु आयुष्मान् ।

दुष्यन्त: – (अवतीर्य) सूत, विनीतवेषेण प्रवेष्टव्यानि तपोवनानि नाम । इदं तावत् गृहयताम् । (इति सूतस्याभरणानि धनुश्थ्योपनीय) सूत, यावदाश्रमवासिन: दृष्ट्वाऽहमपावर्ते तावदार्द्रपृष्ठा: कियन्तां वाजिन: ।

2) विश्वामित्र: – कथं लङ्घनीय: प्रवाहो नदीनाम्, कथं रक्षितव्यं जनं गोधनंच । कथं याचितव्यस्तरणाय मार्ग:, कथं प्रार्थनीया शुभेच्छा नदीनाम् ।।

नदी (विपाट्) – क: खलु एष: मानव: ? अस्मान् किमर्थं वन्दते स्तौति च ? आर्य, किन्नामा भवान् ? कस्माद अस्मान आव्हयति ?

विश्वमित्र: – अयि मात: विश्वामित्रोऽहम् ।

ई) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत । (2 तः 1) **(2)**

1) भूमाता पृथुवैन्यं किं उपादिशत् ?

2) तण्डुलान् आनय इति पिता अर्णवं किमर्थं आदिष्टवान् ?

तृतीयः विभागः – पद्यम्। (8 गुणाः)

प्र.३ अ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टा: कृती: कुरुत ।

1) निवर्तय मतिं नीचां परदाराभिमर्शनात् ।
न तत्समाचरेध्दीरो परो याध्दि विगर्हयेत् ।।

2) वृध्दोऽहं त्वं युवा धन्वी सरथ: कवची शरी ।
तथाप्यादाय वैदेहीं कुशली न गमिष्यसि ।।

3) तस्य तीष्णनखाभ्यां तु चरणाभ्यां महाबल: ।
चकार बहुधा गात्रे व्रणान्पतगसत्तम: ।।

1) पद्यांशं पठित्वा कृती: कुरूत । (3 तः 2) **(2)**

क) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

पतगसत्तम: रावणस्य गात्रे व्रणान् कथं चकार ?

ख) पद्याशंत: विशेषणं चिनुत । **(1)**

i) -------- मतिम्

ii) -------- अहम्

ग) सन्धिविग्रहम् कुरूत । (1)

परदारभिमर्शनात् ।

2) जालरेखाचित्रं पूरयत । (2)

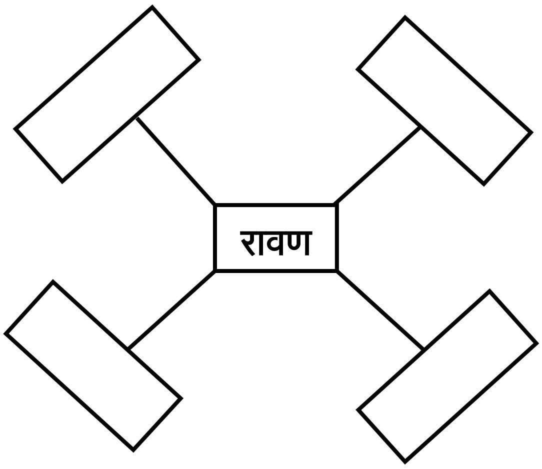

आ) माध्यमभाषया उत्तरं लिखत । (2 तः 1) (2)

1) कं संजधान इति श्लोकस्य स्पष्टीकरणं लिखत ।

2) येन केन प्रकारेण इति उक्तिं स्पष्टीकुरुत ।

इ) पद्ये शुध्दे पूर्णे च लिखत । (क, ख, तः१, ग, घ, तः ।) (4)

क) रथस्य ------ नोपकरणे ।।

ख) प्रथम ------ विस्मरन्ति ।।

ग) आत्मनो ------ साधनम् ।।

घ) यादृशं ------ फलम् ।।

ई) अन्वयं पूरयत । (2)

पुरुष: घटं ------ पटं छिन्द्यात् ----- अपि कुर्यात् । ----- केन ----- (स:) प्रसिध्द: भवेत् ।।

उ) सरलार्थं लिखत । (3 तः 2) (4)

1) सर्वं व्याप्नोति सलिलं शर्करा लवणं यथा ।
एवं मानवताधर्मो धर्मान् व्याप्नोति सर्वथा ।।

2) यथा प्रकाशयत्येको भानुर्भुवनमण्डलम् ।
धर्मान् प्रकाशयत्ये कस्तथा मानवतागुण: ।।

3) वृथाभ्रमण कुक्रीडापरपीडा पभाषणै: ।
कालक्षेपो न कर्तव्यो विद्यार्थी वाचनं-श्रयेत् ।।

चतुर्थः विभागः – लेखनकौशलम् (9 गुणाः)

प्र.४ अ) वाक्यरचनां कुरूत । (6 तः 4) **(4)**

1) धातूनां अव्ययानांच उपयोगं कृत्वा वाक्यनिर्माणं कुरूत ।

1) गम **2)** स्निह् **3)** उभयत: **4)** वि + तृ **5)** अध: **6)** सार्धम्

अथवा

संस्कृतानुवादं कुरूत । (6 तः 4) **(4)**

1) हा दुकानदार जास्त किंमत घेतो.

This shopkeeper takes more price.

2) आपण दररोज स्वयंपाकघर स्वच्छ करावे.

We should clean kitchen everyday.

3) आवळ्यात सी जीवनसत्त्व असते.

There is ‘C’ vitamin in Amla.

4) तू पिशवीतून वही काढतोस का ?

Will you take out notebook from the bag ?

5) एक पेनड्राइव आण.

Bring one pendrive.

6) आजीचा पलंग खिडकीजवळ ठेव.

Keep the cot of the grandmother near the window.

प्र.४ आ) ५/७ वाक्यत्मकं निबन्धं लिखत । (3 तः 1) **(5)**

1) मम प्रिया भाषा ।

2) भारतीय प्रसिध्दं स्थलम् ।

3) मम प्रिय: उत्सव: ।

अथवा

साहाय्यक–शब्दानाम् आधारेण ५–७ वाक्यात्मकं चित्रवर्णनं कुरुत ।

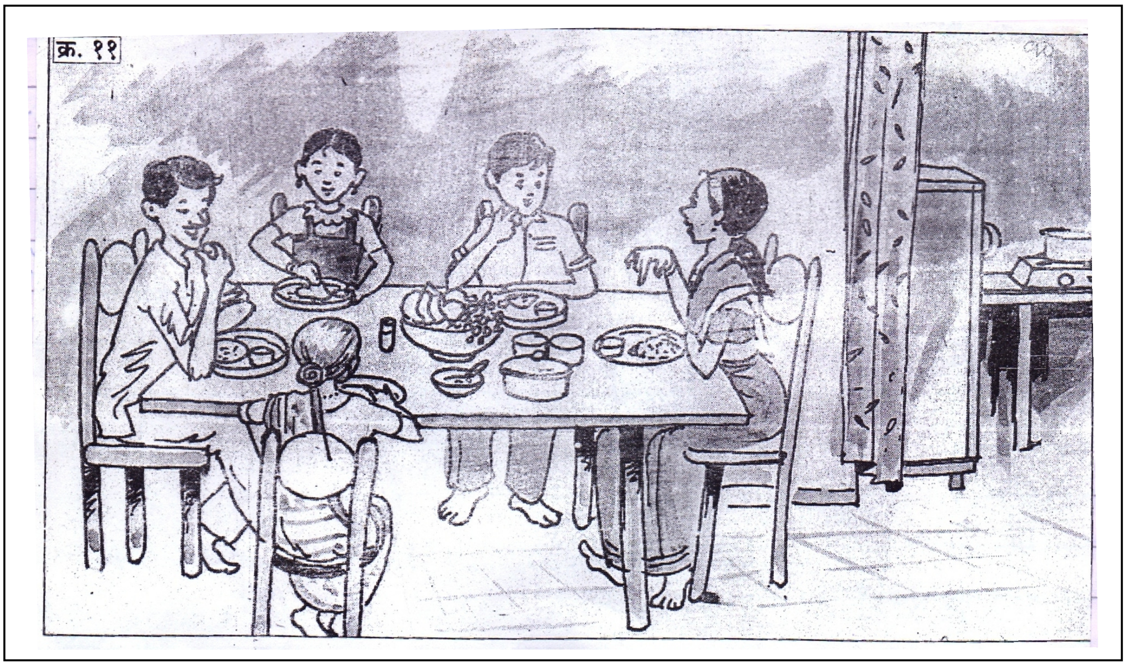

मञ्जूषा – सहभोजनम्, फलकरण्डक:, कदली, द्राक्षाफलानि, पात्राणि, वार्तालाप:, पाकशाला, जनक:, जननी, पितामही

पञ्चम: विभाग: – भाषाभ्यास: । (7 गुणा:)

प्र.५ अ) तालिकापूर्तिं कुरुत । (6 त: 4)

1) नामतालिका । **(2)**

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्ति
पय:	---	---	द्वितीया
---	भूपतिभ्याम्	---	चतुर्थी
हिमांशुना	---	---	तृतीया

2) सर्वनामतालिका । (6 त: 4) **(2)**

एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	विभक्ति
---	---	युष्माकं/व:	षष्ठी
एतस्मात्	---	---	पञ्चमी
यया	---	---	तृतीया

3) क्रियापदतालिका । (6 त: 4) **(2)**

लकारम्	पुरूष:	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
लिङ	उत्तम:	---	---	ईक्षेरन्
लङ्	प्रथम:	आसीत्	---	---
लट्	मध्यम:	---	कुप्यथ:	---

4) धातुसाधित विशेषणतालिका । (6 त: 4) **(2)**

धातु:	क्त:	क्तवतु	कृत्या:	शतृ/शानच्
ज्ञा	ज्ञात:	---	ज्ञेय:	---
पठ	पठित:	पठितवान्	---	---
रम्	---	---	रम्य:	रममाण:

आ) निर्दिष्टा: कृती: कुरूत । (4 त: 3) **(3)**

1) योग्यं रूपं लिखित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत । (5 त: 3)

१) मार्गे ----- (१५) यानानि चलन्ति । (सङ्ख्यावाचकम्)

२) भगवदगीताया: ---- (१२) अध्याय: भक्तियोगं वर्णयति । (क्रमवाचकं)

३) पञ्जाब प्रान्ते ---- (५) सरित: वहन्ति । (सङ्ख्यावाचकं)

४) ---- (२) दिने स: गृहपाठं अकरोत् (क्रमवाचकं)

५) स: प्रतिवर्षम् ---- (३) रक्तदानं करोति । (आवृत्तिवाचकम्)

2) समासानां तालिकापूर्तिं कुरूत । (5 त: 3) **(3)**

	समस्तपदम्	विग्रह:	समासनाम
१)	प्रयागक्षेत्रम्	प्रयाग: नाम क्षेत्रम् ।	---
२)	महाबल:	---	बहुव्रीहि: समास: ।
३)	सत्वरम्	त्वरया सह ।	--- ।
४)	मदान्ध:	---	तृतीया तत्पुरूष: ।
५)	---	व्याघ्र: च भल्लूक: च ।	इतरेतर द्वन्द्व: ।

3) समानार्थकं / विरूध्दार्थकं शब्दान् लिखत । (5 तः 3) **(3)**

1) वृक्षः = --- 2) स्तोतव्यः x --- 3) अरण्यम् = ---

4) बध्दः x --- 5) दन्तिनः = --- ।

4) सूचनांनुसारं कृती कुरूत । (5 तः 3) **(3)**

क) आचार्यः स्तोत्रं रचितवान् । (वाच्यपरिवर्तनं कुरूत ।)

ख) अहमपि गर्जनां कृत्वा तीक्ष्णदन्तान् अदर्शयम् ।
(त्वान्त अव्ययं निष्कासयत ।)

ग) भवान् साहाय्यं करोतु । (त्वम् योजयत ।)

घ) स. मातरम् प्राणमत् । (लट्लकारे परिवर्तयत ।)

च) बालकः पश्यति । (बिजन्तं कुरूत ।)

षष्ठः विभागः – अपठितम्ः।

प्र. 6. अ) गद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टाः कृतीः कुरूत । (6 तः 4) **(4)**

एकदा स्वातिनामकः मुनिः पिपासया पीडितोऽभवत् । जलमूलम् अन्विष्यता तेन कश्चन आल्दाहकरः शब्दः श्रुतः । तम् अनुसृत्य स अग्रेगतः । तत्र कुत्रचित् पर्वतात् पतन्तः जलबिन्दवः शुष्कपर्णानाम् उपरि पतित्वा मधुरं सङ्गीतं जनयन्ति स्म । एतद् अवगत्य प्रेरित स तृषाकुलतां विस्मृत्य वेगेन आश्रमम् आगतवान् । सङ्गीतसाधनेषु प्रतिध्वनेः उत्पादनार्थं सः सूक्ष्मक्रमः आवश्यकः तम् अन्विष्टवान् सः । एवं यत सङ्गीतसाधनं निर्मितवान् तस्य नाम मृदङ्ग इति ।

१) पूर्णवाक्येन उत्तरत ।
के मधुरं सङ्गीतं जनयन्तिस्म ?

२) प्रातिपदिकं लिखत ।
(१) तस्य (२) प्रतिध्वनेः

३) वाक्यं पुनर्लिखित्वा सत्यं वा असत्यं इति लिखत ।
सङ्गीतसाधनेषु प्रतिध्वनेः उत्पादनार्थं सूक्ष्मक्रमः आवश्यकः ।

४) माध्यमभाषया सरलार्थं लिखत ।
स तृषाकुलतां विस्मृत्य वेगेन आश्रमम् आगतवान् ।

५) गद्यांशात् ल्यबन्त अव्ययं चित्वा लिखत ।

६) अधोरेखितस्य कारकपरिचयं कुरूत ।
मुनिः पिपासया पीडितोऽभवत् ।

आ) पद्यांशं पठित्वा निर्दिष्टे कृती कुरुत । (4)

अर्थनाशं मनस्तापं गृहे दुश्चरितानि च
वञ्चनं चापमानं च मतिमान्न प्रकाशयेत् ।। १ ।।
अवृत्तिकरं त्यजेददेशं वृत्तिं सोपद्रवां त्यजेत् ।
त्यजेन्मायाविनं मित्रमन्नं प्राणहरं त्यजेत् ।।

1) (क) पूर्णवाक्येन उत्तरत । (2 तः 1) (1)

१) कीदृशं मित्रं त्यजेत् ?

२) की दृशे देशे न वसेत् ?

ख) समानार्थकं शब्दं लिखत । (1)

मित्रम् = --------

2) पद्यांश पठित्वा जालरेखाचित्रं पूरयत । (2)

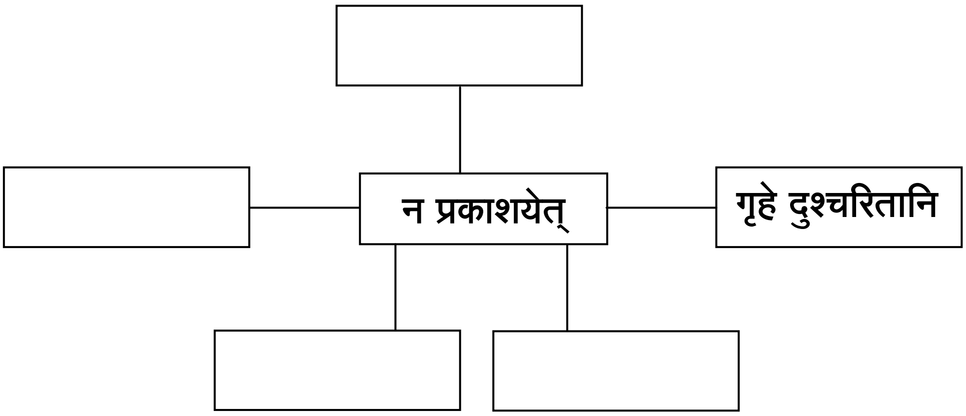

******